

ZOLI

KOLUM MEKEN

Prevela
Biljana Kukoleča

■ Laguna ■

Naslov originala

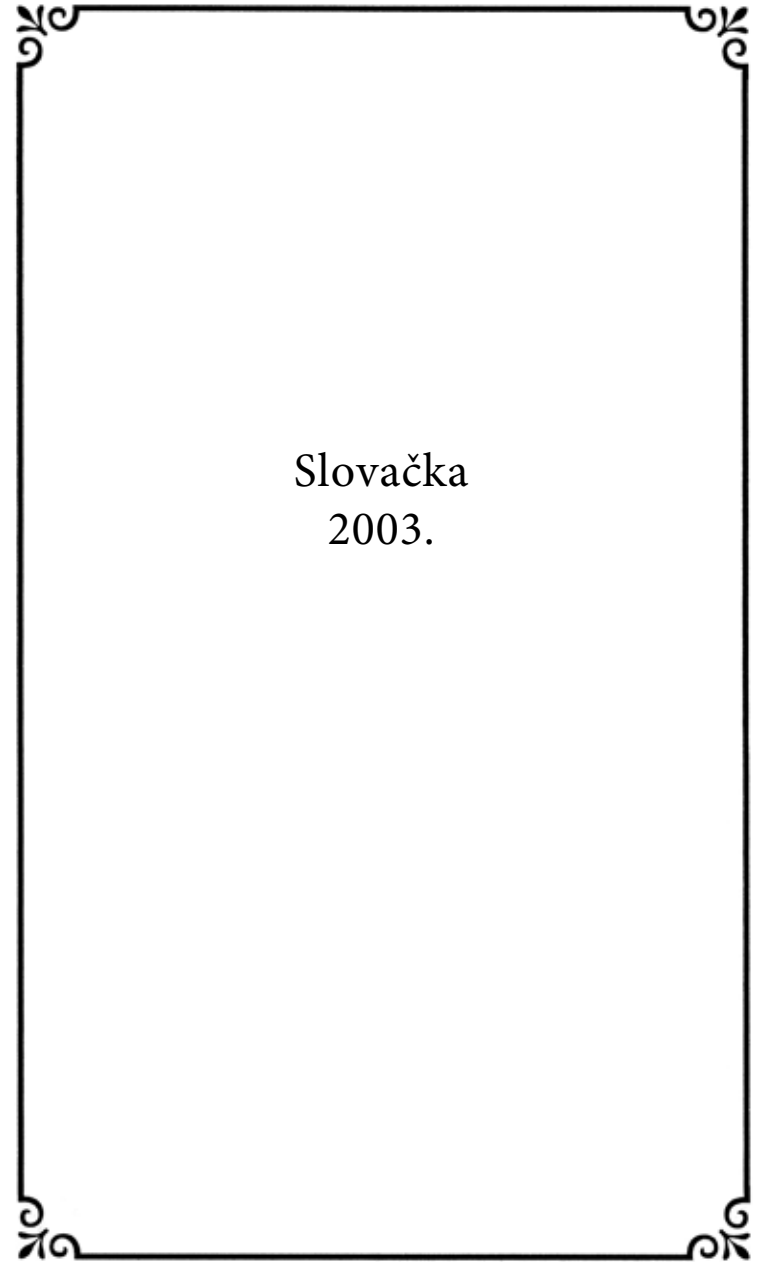
Colum McCann
ZOLI

Copyright © 2006, Colum McCann

Translation Copyright © 2008 za srpsko izdanje, LAGUNA

Alison, Izabeli, Džonu Majklu i Kristijanu

*Najveći deo ovog romana napisan je dok sam bio
na školovanju u Školskom centru Doroti i Luisa Kalmana
za obrazovanje pisaca, pri Njujorškoj biblioteci.
Posvetom obuhvatam osoblje te biblioteke,
kao i sve bibliotekare: hvala vam, svima.*

Vozio je pored korita nekakvog potoka i groznih gomila otpadaka i izmeta, prevrnutih kofica, polomljenih dečjih kolica u korovu, zardalog bureta za benzin, olupina frižidera među otpacima.

Neki pas, sama kost i koža, njuškao je oko automobila, a za njim su došla i deca, koja su se nagurala oko prozora. Pokušao je da bude nonšalantan i da zalupi vrata laktom. Jedan dečak je bio dovoljno brz da skoči na haubu, uhvati se za brisače stakla i rasprostre se po haubi u tom položaju. Začuo se žagor kad se dvoje dece uhvatilo za branik i klizalo se za njim na bosim stopalima. Tinejdžerke su trčale sa strane, u farmerkama s niskim strukom. Jedna je pokazivala nešto i nasmejala se, a zatim je ućutala i zastala. Dečko je skliznuo s haube, a ono dvoje se otkačilo od branika; pred njim se naglo ukazala reka koja je hučala, brza, blatnjava i neočekivana. Naglo je okrenuo volan. Šljunak mu je zasuo prozore. Visoka trava je škripala pod točkovima. Kola su se vratila na blatnjavu stazu, a deca su i dalje trčala pored njega, žagoreći.

Na drugoj obali stajale su dve starice i u reci prale kre-
vetske čaršave koristeći rečni kamen i ceđ. Odmahnule su glavom sa smeškom, a onda ponovo prionule na posao.

Zaokrenuo je za još jedan oštar ugao, prema drvoredu, prošao pored leja s ostacima zelene salate zaraslim u korov, a zatim se, preko neke smejurije od mostića, zaputio sivkastom ciganskom naselju koje se nalazilo na malom rečnom ostrvu, nastalom tako što se voda predomisli i potekla s obe strane. To su bile oronule kućice i kolibe bez prozora. Videli su se iskrivljene cevi i rasuta drva. Slabi stubovi dima dizali su se iz dimnjaka. Na svakom krovu mogao se videti tanjir satelitske antene, s mrljama od rđe na metalu. U daljini je nekakav plavi kaput visio na granama drveta.

Uterao je auto u duboki korov, zastao, povukao ručnu kočnicu, za trenutak se pravio da nešto traži u pregradi za rukavice, preturao po njenom dnu iako tamo nije bilo baš ničega, tražeći priliku da malo predahne. Deca su se nagurala na prozore. Otvorio je vrata automobila i čuo zvuk koji je dopirao iz desetak radio-aparata. Izmešane slovačke, američke i češke pesme.

Deca su mu se istog časa okačila o rukav, gurala mu laktove u rebra i počela da mu pretražuju džepove. Osećao je kao da je odjednom dobio desetak ruku. „Bežite!“ povikao je terajući ih rukama. Neki dečak je skočio napred na haubu i ceo auto se zaljuljao. „Dobro!“ povikao je. „Sad je dosta!“ Stariji tinejdžeri, u mrkim kožnim jaknama, slegnuli su ramenima. Devojčice u nezakopčanim bluzama povukle su se korak unazad i smejuljile se. Imale su besprekorne zube, a zenice su im se srebrnasto presijavale. Najviši dečko, u tesnoj majici, stupio je napred. „Robo“, kazao je i naduvao grudni koš. Rukovali su se i on je povukao dečka u stranu, pa su izmenili nekoliko reči, šapatom.

Pokušao je da ne obraća pažnju na jak miris koji se širio od tog dečaka, a bio je to miris mokre vune i dima sirovog drveta, i u roku od nekoliko sekundi sklopili su dogovor: za pedeset kruna dovešće nekog starijeg da mu čuva auto.

Robo je viknuo nekakvo upozorenje ostalima i šljepnuo dete koje je bilo na haubi. Pošli su prema mostu. Druga deca su pristizala obalom rečice, neka sasvim gola, neka u pelenama, jedno u poderanoj ružičastoj haljinici, a s njima i devojčica koja je izgleda bila svuda, samo što je uvek drugačije izgledala; lepa, čupava, hladnih očiju.

Posmatrao je kako deca idu preko mosta kao razbijena vojska, s jednim stopalom na čvrstim daskama i drugim lako oslonjenim na vrhove prstiju. Lim je zavibrirao pod njihovim nogama. Za trenutak je posrnuo, zaljuljao se i posegao za osloncem, ali ga nije našao. Deca prinose ruke ustima i smeškaju se, a on misli za sebe kako je najveća budala koja je ikada došla ovamo. Oseća težinu stvari koje nosi: dve boce, beležnice, olovke, cigareta, automatskog fotoaparata i diktafona, sve to sakriveno u odeći. Priteže jaknu oko sebe i preskače poslednju rupu na mostu, upada u meko blato na drugoj strani, na oko deset metara od udžerica. Pogleda oko sebe i duboko uzdahne, no oseća i dalje kao da mu hiljadu struna treperi u telu, grudni koš mu se nadima, misli da nije trebalo da dolazi sam, četrdeset četvorogodišnji slovački novinar, prilično popunjen, muž i otac porodice, koji upravo upada usred ciganskog logora. Hoda kroz barice i misli kako je glu-po što je u ovakvoj prilici obuo tanke kožne cipele koje nisu nimalo zgodne za brzo povlačenje.

Na ivici naselja postaje svestan ljudi koji stoje oslonjeni na drvene dovratke. Žene stoje s rukama prekrštenim na stomaku. Pokušava da im uhvati pogled ali one gledaju pored njega, nekuda, hiljadu milja daleko. Čudnovato, pomisli, ne pitaju ga ništa, možda misle da je policajac, ili socijalni radnik, ili nadzornik za uslovno kažnjene, ili neki drugi vladin činovnik, prisiljen da dođe u zvaničnu posetu.

Oseća se moćno dok ga Robo vodi sve dalje, u splet blat-njavih uličica.

Posmatra vrata koja služe kao stolovi, vreće okačene umesto zavesa. Prazne boce od pića služe kao vetrokazi. Oko nogu mu se motaju komadići drveta i prazne posude za kašu, štapići lilihipa i razbijeno staklo, kao i raspadnute životinjske kosti. Hvata poglede beba koje vise u ljuljaškama dok muve zuje oko njih. Posegne za fotoaparatom, ali ga deca sapliću. Otvorena vrata brzo se zatvaraju. Sijaju gole sijalice. Na zidu vidi ćilime i neuramljene slike Hrista, Lenjina, Marije Magdalene i svetog Jude, uokvirene malim crvenim svećama koje gore visoko iznad praznih polica. Sa svih strana čuje se muzika, nema harmonike, harfi ni violina, već samo muzika s televizora ili radija, odvrnutih „do daske“, beskrajno ponavljanje ritma.

Robo se naginje i viče mu na uho: „Ovuda, striče, za mnom“, i on pomišlja kako je neobičan taj dečak, stran, dalek, tamnopot.

Naglo skreću iza ugla, u najveću kolibu od svih. Na krovu je sjajna, nova satelitska antena. Kuca na vrata od šperploče. Ona se pomalo otvaraju sa svakim novim kucanjem. Unutra je osam, devet, možda i deset muškaraca. Dižu poglede, kao vrane – skupštinari. Nekolicina klima glavom, ali svi nastavljaju igru, a on shvata da izigravaju opuštenost, to je i sam izvodio nekada, u drugim krajevima zemlje, u stambenim četvrtima Bratislave, u getu u Prešovu, u sirotinjskim naseljima u Letanovcima.

U najdaljem uglu sobe vidi dve žene, koje ga posmatraju širom otvorenih očiju. Mala ruka gura ga u leđa. „Ja vas ovde čekam, gospodine!“, kaže Robo i zalupi vrata za sobom.

Osvrće se po sobi, pod je sasvim čist. Ormani su uredno poređani, na ekseru s tavanice visi čista bela košulja.

„Lepa kuća“, kaže i odmah shvata kako to šašavo zvuči. Obrazi mu se zacrvene i on se uspravlja. U uglu sedi čovek širokih ramena, snažan, jake vilice, prosede kose nakostreše-

ne posle nemirnog sna. Načini još nekoliko koraka i jasno naglasi da je novinar, da je došao zbog priče i da bi voleo da razgovara s nekim od starijih.

„Mi smo ti stariji“, kaže onaj čovek.

„Dobro“, kaže i lupne se po džepu. Pretražuje ga i vadi paklo marlboroa. Zna da je glupo što ga nije otvorio. Oni ga u tišini posmatraju. Ruke mu drhte a znoj mu se sliva niz lice. Skida tračicu s cigareta, kao i celofan, i nudi im cigarete koje vire iz pakla.

„Želim da porazgovaram s vama“, kaže.

Onaj čovek uzima cigaretu, čeka da mu je zapali i duva dim postrance.

„O čemu?“

„O starim danima.“

„Jučerašnji je bio dug“, kaže čovek smejući se, a kroz sobu odjekne smeh, najzad ga i žene prihvataju i napetost se smanjuje. Odjednom ga svi lupkaju po ramenu, široko se osmehuju, i muškarci počinju da govore, s naglaskom, započinjući niskim i završavajući visokim tonovima, melodično, brzo, brbljivo. Neke reči su na romskom, a po onome što uspeva da razume, čovek se zove Bošor. Prolazi pored njega i spušta cigarete na sto, tako da muškarci mogu da ih uzmu. I jedna žena prilazi, i on vidi da je mlada i lepa. Naginje se da zapali i on skreće pogled s lakog njihanja njenih grudi. Bošor pokazuje na karte i kaže: „Igramo u malo hrane i pića.“ Zatim povuče dim: „Nismo pravi pijanci.“

Shvata Bošorov mig, raskopčava se i razgrće jaknu, pokazujući slabe grudi, i izvlači prvu bocu, kao neki trofej. Bošor je uzima, okreće u rukama, klima odobravajuće glavom, a prate ga salve smeha ostalih Cigana.

Posmatra kako ona devojkica odlazi do ormana, vadi kutiju od mahagonija, sa srebrnim zatvaračem, i širom je otvara.

Vidi garnituru kineskih šoljica. Stavlja ih na sto i otvara bocu. Njemu su dali jedinu šoljicu koja nije okrnjena.

Bošor se malo zavalio i tiho kaže: „Na zdravlje!“

Kucaju se šoljicama i Bošor se naginje da šapne: „A tu je i novac, kartamo se i u novac.“

Na to on, ne trepnuvši, vadi dvesta kruna.

Bošor ih uzima, gura ih u džep pantalona, osmehne se, dune dim k tavanici i kaže: „Hvala, prijatelju.“

Pomeraju karte i počinju ozbiljno da sipaju piće. Zbunjen je što Bošor sedi tako blizu njega, kolena im se dodiruju, mrka ruka mu je na njegovom rukavu, a on se pita kako će im izvući tajne, čak i njihov slovački jezik je prilično nerazumljiv, to je lokalni dijalekat, ali se ubrzo i druga boca pojavljuje na stolu. On ju je brzo i mirno spustio, kao da je oduvek bila tu. Piće im razvezuje jezik i počinju da mu pričaju o lopovu gradonačelniku i pokvarenim birokratama, o subvencijama i donacijama, i kako su prethodne nedelje Kolju udarili sekirama, i kako ih ne puštaju u krčme, „ni na prokletih pedeset metara“ – sve ono što novinar želi da čuje i Cigani imaju sluha za sve to, kao da se uopšte treba čuditi, koriste izraze kao *rasizam, integracija, romska prava, diskriminacija*, sve je to zapravo koješta, ali ipak vodi nečemu, postaju razgovorniji, a boca se prazni, glasovi se pretvaraju u žamor, a oni prelaze na priču o motociklu koji su policajci zaplenili.

„Sve što se ukrade, mi smo ukrali“, kaže Bošor naginjući se napred, a oči su mu pomalo zakrvavljene i žučkaste. „Uvek smo to mi, zar ne? Mi imamo više ponosa nego što se misli, znate.“

On klima glavom Bošoru, vrti se u stolici, pretražuje džepove i nudi još cigareta, i maše šibicom da ugasi plamen.

„Da li su vam motocikli zamenili konje?“, pita on.

Pomalo se ponosi tim pitanjem, koje Bošor dva puta ponavlja, a najmlađa devojka se kikoće, dok se muškarci pljeskaju rukama po butinama, smejući se.

„Do vraga, prijatelju“, kaže Bošor, „više nemamo ni uzde.“

Opet odjekuje smeh, ali on insistira na tom pitanju, tvrdeći da su konji deo stare romske tradicije. „Znate, to je ponos, tradicija, nasleđe, tako nešto“, kaže im.

Bošorova stolica škripi po podu dok se on naginje k njemu. „Kažem ti, prijatelju, nemamo više konje.“

„Druga su vremena.“

„Bilo je bolje pod komunistima“, kaže Bošor otresajući pepeo prema vratima. „To su bili bolji dani.“

To je nešto što mu leži na srcu, pa se trenutno nalazi u elementu i naginjući se neznatno k njemu, uspeva da zadrži Bošorovu pažnju, koristeći stari novinarski trik.

„Da, pod komunistima smo imali posao, kuće, hranu“, kaže Bošor, „nisu nas odbacivali. Ne, druže, neka moje crno srce prestane da kuca ako lažem.“

„Da li je to zbilja tako?“

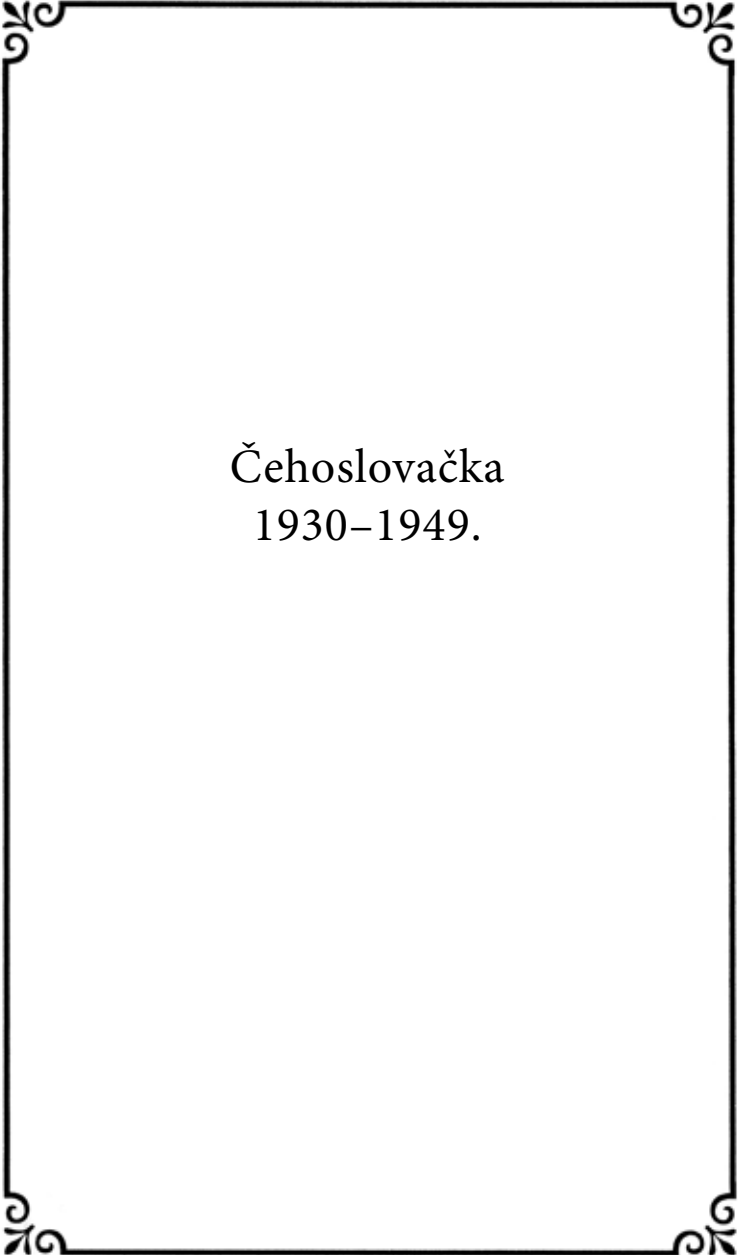
Bošor klima glavom i iz izlisanog novčanika vadi sliku putujuće trupe, s elegantnim muškarcima i ženama u dugim suknjama. Nalaze se na nekom seoskom putu, a na krovu njihovih kola vidi se crvena zastava sa srpom i čekićem, koja leprša iznad njih. „To je moj ujka Josif.“

On uzima fotografiju od Bošora, prevrće je u rukama i priziva Hrista na nebu, u želji da pritisne dugme diktafona, sada kad su počeli da pričaju, ali se pri tom pita kako to da izvede, da posegne u džep a da ne privuče previše pažnje, malo crveno svetlo videće se kroz džep jakne, a baš su počeli pravi razgovor. Želi da kaže kako je došao da priča o Zoli, pesnikinji, Ciganki, pevačici, komunistkinji, možda i članici partije, koja je putovala s muzičarima, koja je bila izgnana, da li ste čuli za nju i da li znate njenu pesmu: *Pevamo da oživimo suhu travu*, da li ste je ikada videli, da li se još priča o njoj, *Iz razdora, iz raspada, Činim ono što traže*, da li su

je proklinjali i da li joj je oprošteno, da li je ostavila traga za sobom, *Nikada neću krivdu nazvati pravdom*, da li su vam očevi pričali o njoj, da li su vam majke pevale njene pesme, da li joj je bilo dozvoljeno da se vrati?

No kada se nagnuo napred i pitao: „Da li ste čuli za Zoli Novotnu?“, vazduh kao da se sledio, prestali su da piju, cigarete su zastale u vazduhu, ispred usana, i nastala je tišina.

Bošor je bacio pogled prema vratima i kazao: „Ne, nije mi poznato to ime, razumeš li me, debelovrati, a i da jeste, o tome ne bih razgovarao s tobom.“

Čehoslovačka
1930–1949.